

VÝSTAVA

BELLUM ET ARTES – EVROPA A TŘICETILETÁ VÁLKA BRUSEL, DŮM EVROPSKÝCH DĚJIN, DUBEN 2024–LEDEN 2025

Jitka Mlsová Chmelíková

Dům evropských dějin v Bruselu uspořádal od dubna 2024 do ledna 2025 výstavu *Bellum et Artes* (Válka a umění) o roli uměleckých děl v Evropě během třicetileté války. Výstava představila umělecká díla z evropských sbírek, která válčící strany využívaly jako nástroje propagandy a symboly své moci. Zabývala se rovněž jejich významem ve formě darů při mírových jednáních anebo dokumentace samotného konfliktu. Podrobně zkoumána byla také migrace umělců a přesuny uměleckých děl v podobě vyhledávané válečné kořisti.

Mezinárodní projekt *Bellum et Artes* je součástí širší celoevropské spolupráce, do níž je zapojeno 12 institucí ze sedmi zemí včetně České republiky. Projekt koordinuje Leibnizův institut pro dějiny a kulturu východní Evropy v Lipsku a Státní umělecké sbírky Drážďany. Kurátorky z obou těchto institucí se podílely spolu s týmem Domu evropských dějin na bruselské výstavě. Instituce zapojené do projektu se zaměřují na stejné téma v rámci lokální nebo národní historie. Dosud se konaly výstavy: *Bellum et Artes – Sasko a střední Evropa za třicetileté války* (Státní umělecké sbírky Drážďany), *Bellum et Artes – Casus Silesiae. Umění a náboženství ve Slezsku během válek 17. století* (Univerzitní muzeum ve Vratislavi), *Bitva o Evropu. Bellum et Artes* (Královská zbrojnice ve Stockholmu). Odlišný přístup zvolilo Muzeum umění Olomouc, které se zaměřilo na specifické téma, překrývající období třicetileté války jen zčásti: *Ohňová dramata. Střelný prach, ohňostroje a ohňostrůjné iluminace v evropském umění 1400–1750*. Další projekty se připravují v následujících letech v Národní galerii v Praze, Národním muzeu v Gdaňsku, Slezském muzeu ve Zhořelci, Vévodském paláci v Mantově, Národním muzeu Prado v Madridu a Univerzitní knihovně v Uppsale.

Výstava v Bruselu představila 150 předmětů a jejich osudy za třicetileté války i po jejím skončení, a to z evropské perspektivy. V úvodní části výstavy byla k vidění sbírka dobové válečné výzbroje a tři umělecká díla – z toho dvě reprezentativní zbraně. Tyto dva soubory představily název výstavy *Bellum et Artes* (Válka a umění).

Obr. 1. *Bellum et Artes – Evropa a třicetiletá válka*, úvod do výstavy; Foto 2025 Dům evropských dějin, Brusel, Belgie © EU, Evropský parlament

Obr. 2. Johannes Wundes ml. (čepule) (činný asi 1590 – asi 1630), Clemens Einhorn (dýky), Souprava ozdobných zbraní kurfiřta Jana Jiřího I. Saského, Rapír a dýka, německé, před rokem 1640, čepule ze Solingenu, Železo, modřené, zlatené, Zbrojnice, Státní umělecké sbírky Drážďany, Německo

Samotná výstava byla rozdělena do následujících osmi částí ve dvou patrech v přízemních prostorech muzea:

Evropa – sud střelného prachu

Vystavené předměty ilustrovaly hlavní příčiny vypuknutí třicetileté války, výchozí bod – Pražskou defenestraci v roce 1618 a události vedoucí k bitvě na Bílé hoře v roce 1620.

Obr. 3. *Bellum et Artes – Evropa a třicetiletá válka*, Evropa – sud střelného prachu; Foto 2025 Dům evropských dějin, Brusel, Belgie © EU, Evropský parlament

Kruhová projekce uprostřed zobrazovala výběr hlavních událostí třicetileté války, které se v Evropě v letech 1618 až 1648 udály: bitvy, obléhání měst, plenění, masakry, politické události. Projekce se stala zároveň časovou osou třicetileté války a pomůckou, jak vysvětlit charakter a rozsah konfliktu, kdy ve většině zúčastněných evropských zemí docházelo k mnoha událostem v různých časových obdobích a s rozdílným dopadem.

Obr. 4. *Bellum et Artes – Evropa a třicetiletá válka*, projekce hlavních událostí třicetileté války; Foto 2025 Dům evropských dějin, Brusel, Belgie © EU, Evropský parlament

Aktéři války a role umění

Hlavní evropské vládnoucí rody zde byly prezentovány jako představitelé svých dynastií a protagonisté války. Po obou stranách místnosti se nacházely portréty knížecích a královských manželských párů zapojených aktivně do třicetileté války, např. Španělsko, Francie, Dánsko, Švédsko a představitelé nejmocnějších rodů Svaté říše římské. Bojovali za otázky víry, moci a hospodářských zájmů a někteří z nich o také nadvládu v tehdejší novověké Evropě.

Většina válčících stran byla zastoupena také uměleckými díly ve vitrínách, která poukazovala na jejich zájmy ve válce a způsob, jakým využívaly umění k dosažení svých cílů.

Obr. 5. *Bellum et Artes – Evropa a třicetiletá válka*, protagonisté; Foto 2025 Dům evropských dějin, Brusel, Belgie © EU, Evropský parlament

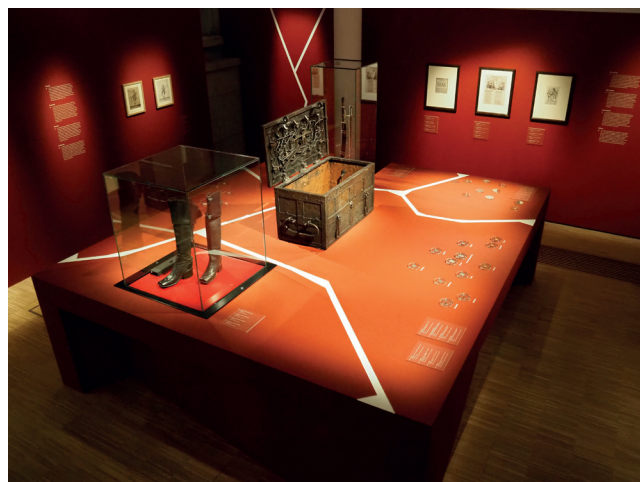

Obr. 6. *Bellum et Artes – Evropa a třicetiletá válka*, protagonisté: Sasko a rakouští Habsburkové; Foto 2025 Dům evropských dějin, Brusel, Belgie © EU, Evropský parlament

Politické vazby v Evropě 17. století přiblížila interaktivní část s názvem Sňatky a aliance. Během třicetileté války představovaly sňatky strategická spojení, která byla vedena politickými, ekonomickými a náboženskými motivy. Existovala tak síť rodinných spojení, což vedlo mnohdy k novým konfliktům. Interaktivní pomůcka představila konkrétní manželské páry včetně cest, které vedly k jejich sňatkům nebo s nimi souvisely.

Obr. 7. *Bellum et Artes – Evropa a třicetiletá válka*, protagonisté: Jižní a Severní Nizozemí; Foto 2025 Dům evropských dějin, Brusel, Belgie © EU, Evropský parlament

Obr. 9. *Bellum et Artes – Evropa a třicetiletá válka*, jak organizovat válku?; Foto 2025 Dům evropských dějin, Brusel, Belgie © EU, Evropský parlament

Obr. 8. *Bellum et Artes – Evropa a třicetiletá válka*, interaktivní část Sňatky a aliance; Foto 2025 Dům evropských dějin, Brusel, Belgie © EU, Evropský parlament

Jak organizovat válku?

Válečnou realitu pro její přímé účastníky, vojevůdce, žoldnéře a civilisty, přiblížila tato část výstavy. Válku představila jako výnosný obchod především pro velitele armád – například Albrechta z Valdštejna nebo švédského generála Wrangela, kteří získali obrovskou ekonomickou a společenskou prestiž. Zároveň vedly vysoké náklady na válku k ekonomické bídě a utrpení civilního obyvatelstva. Mezi žoldnéři z mnoha evropských zemí byly i vojáci ze zemí, které se války přímo neúčastnily (Irové, Angličané, Skotové, Finové, Norové, Chorvaté aj.). Zapojení těchto žoldnéřů podtrhlo evropský rozsah této války.

Uprostřed výstavního prostoru se nacházel stůl rozdělený čarami oddělujícími jednotlivá témata. Byly zde umístěny originální předměty, mimo jiné Valdštejnovy boty vypůjčené z Chebského muzea, válečná truhla uprostřed a řada originálních mincí z různých evropských zemí včetně českých. Na stěnách byly umístěny originální tisky a repliky (na pravé stěně), které představily stejná témata jako na uvedeném stole: finanční zájmy vojevůdců a financování armád, inflaci, evropský původ žoldnéřů, výcvik a každodenní život vojáků.

Obr. 10. Válečná truhla; pancéřovaná a vhodná pro použití v poli s důmyslným uzamykacím mechanismem, Zbrojnice, Státní umělecké sbírky Drážďany, Německo. Foto: Thomas Seidel

Hrůzy války

Třicetiletá válka přinesla nebyvalé ztráty na životech. Pustošení a utrpení definuje traumatické období evropských dějin. Umělci zobrazovali bitvy a násilné útoky v celé jejich brutalitě. Dokumentovali hrůzy války, a tím vyjadřovali volání po míru. Čtyři vitríny uprostřed byly propojeny a vytvořily téměř uzavřený prostor. Návštěvníci mohli díky tomuto uspořádání vstoupit a přiblížit se k uměleckým dílům a dokumentům ze všech stran. Na stěnách byla vystavena umělecká díla ilustrující válečnou realitu, například útoky na civilisty, pandemie nebo hlad.

Obr. 11. *Bellum et Artes – Evropa a třicetiletá válka, hrůzy války*
Foto 2025 Dům evropských dějin, Brusel, Belgie © EU, Evropský parlament

Válka v médiích

Třicetiletá válka byla také válkou mediální, válkou obrazů. Všechny válčící strany využívaly umělecká díla v tiskovinách k propagandistickým účelům. Protivníci na sebe útočili ostrými pery, břitkou satirou a šířením „fake news“. Detaily obrazů, které byly součástí válečné propagandy v různých částech Evropy, utvořily hlavní design stěn v této kapitole. Dvě volně stojící vitríny představily ukázky originálních stránek s lepty z *Theatrum Europaeum*, nejvýznamnější kroniky evropských dějin té doby, která informovala čtenáře o hlavních událostech třicetileté války.

Obr. 12. *Bellum et Artes – Evropa a třicetiletá válka, válka v médiích*; Foto 2025 Dům evropských dějin, Brusel, Belgie © EU, Evropský parlament

Umění a umělci za války

Umělecké sbírky a knihovny patřily k velmi žádané válečné kořisti, po které toužili evropská vládcí i jejich vojevůdci. Vítězové na všech stranách konfliktu loupi-li umělecká díla v dosud nevídaném rozsahu, což bylo v té době – za určitých podmínek – jejich legitimním právem. Přidávali je do svých sbírek, rozdávali výměnou za protislužby, anebo dále prodávali. Došlo tak k nové distribuci uměleckých předmětů a knih v Evropě a tento druh válečné kořisti se stal významnou součástí dnešního společného kulturního dědictví Evropy.

Obr. 13. Matthäus Merian starší (1593–1650). První bitva u Breitenfeldu v září 1631. In: *Theatrum Europaeum*, sv. 2. Rytina, Frankfurt n. M., 5. nebo 6. vydání, 1679. Dům evropských dějin, Brusel, Belgie, Umění a umělci za války

Vybraná umělecká díla z nejvýznamnějších evropských sbírek ukořistěných během válečných rabování v Heidelbergu (1622), Mantově (1630), Mohuči (1631), Mnichově (1632), Stuttgartu (1634/35) a Praze (1648) byla vystavena ve vitrínách a na stěnách kruhového prostoru. V každé vitríně byly mimo jiné umístěny v pozadí fotografie ukazující aktuální umístění těchto předmětů v evropských muzeích.

Třicetiletá válka ovlivnila také osudy umělců. Některým vytvořila nová pole působnosti, jiní ztratili své klienty, byli nuceni konvertovat, odešli do exilu nebo do války. Vedlejším produktem nucené migrace umělců se v Evropě stala kulturní výměna. Uprostřed kruhového prostoru byl umístěn stůl s dvěma interaktivními obrazovkami. Zde se mohli návštěvníci dozvědět podrobnosti o migraci umělců a o cestách, kterými ukořistěné umění „putovalo“ Evropou. Návštěvníci si na displeji mohli vybrat jednotlivé umělce nebo zadat jejich jména pomocí klávesnice. Druhá obrazovka podobným způsobem mapovala příběhy ukořistěných uměleckých děl. Obsah těchto interaktivních obrazovek vznikl v rámci mezinárodního výzkumného projektu *Bellum et Artes* a partneři projektu ho průběžně rozšiřují.

Obr. 14. *Bellum et Artes – Evropa a třicetiletá válka, umění a umělci za války: Mnichov, Stuttgart a Heidelberg*; Foto 2025 Dům evropských dějin, Brusel, Belgie © EU, Evropský parlament

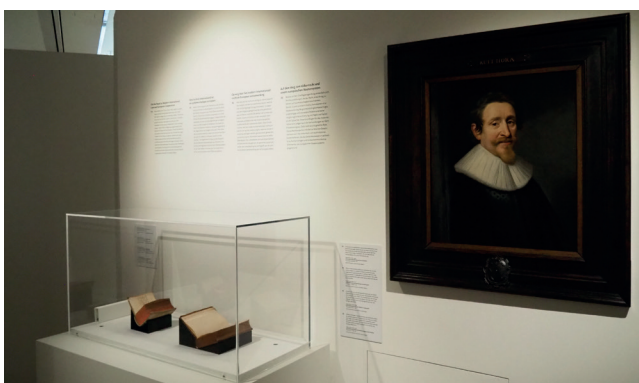
Obr. 15. *Bellum et Artes – Evropa a třicetiletá válka, umění a umělci za války*; Praha; Foto 2025 Dům evropských dějin, Brusel, Belgie © EU, Evropský parlament

Cesta k míru

Mírová jednání v Osnabrücku a Münsteru trvala několik let. Nakonec byla úspěšná, protože se na nich podílely všechny válčící strany. Právní experti položili základy moderního mezinárodního práva a omezili právo vést válku na suverénní státy. Vestfálský mír vytvořil politická schémata, právní a politické zásady, které mají význam dodnes. Reorganizoval rovněž Svatou říši římskou a přiznal suverenitu Nizozemí a Švýcarsku. Hlavní vizuální dominantou uprostřed prostoru se stal obraz *Alegorie míru* podle Rubensovy stejnojmenné předlohy. Naproti obrazu byly umístěny dvě vitríny, jedna s knihami vlivných právníků, kteří byli důležití pro mírová jednání, a druhá s originálem mírové smlouvy z Osnabrücku.

Obr. 16. *Bellum et Artes – Evropa a třicetiletá válka, cesta k míru: moderní mezinárodní právo*; Foto 2025 Dům evropských dějin, Brusel, Belgie © EU, Evropský parlament

Obr. 17. *Bellum et Artes – Evropa a třicetiletá válka, cesta k míru: Vestfálský mír*; Foto 2025 Dům evropských dějin, Brusel, Belgie © EU, Evropský parlament

Soubor doplnily dva tisky související s oslavami a vyhlášením konce války. Na konci této poslední kapitoly o třicetileté válce byla ve vitrině umístěna velká socha tzv. vinného lva, která byla použita při oslavách v Norimberku roku 1649.

Obr. 18. *Bellum et Artes – Evropa a třicetiletá válka, oslavy míru a současnost*; Foto 2025 Dům evropských dějin, Brusel, Belgie © EU, Evropský parlament

Evropa po roce 1648: válka... a mír

Počet konfliktů a mírových smluv až do dnešní doby ukazují, že navzdory Vestfálskému míru z roku 1648 války v Evropě neskončily, stejně jako snahy o zajištění trvalého míru. Na zadní straně stěny uprostřed byla symbolicky umístěna přípravná skica k leptu s názvem *Pax optima rerum*, určeného pro jednu z následujících mírových smluv z roku 1659. V této závěrečné části byly umístěny dvě projekce, které propojily téma války a touhy po míru se současností. Umělecká instalace v podobě fiktivního zpravodajství BBC nazvaná *Války během mého života* od britského umělce Martina J. Callagana uvedla výčet celosvětových vojenských konfliktů během třiceti let umělceho života (1982–2012). Tedy stejně dlouho, jako trvala třicetiletá válka. Druhá projekce ukázala v podstatě dlouhý seznam nejdůležitějších mezinárodních mírových smluv od roku 1648 do současnosti. Obě projekce ilustrovaly realitu evropských dějin: války po roce 1648 neustaly, stejně jako snahy o dosažení míru. Mezi oběma projekcemi byla umístěna dvě umělecká díla od současné ukrajinské umělkyně Vlady Ralko. Její díla dokumentují válečný konflikt na Ukrajině a propojila tak tuto válku s díly a osudy umělců tvořících v době třicetileté války. V rámci doprovodného programu se promítal také film Karla Zemana *Bláznova kronika* z roku 1964. *Bellum et Artes – Evropa a třicetiletá válka* byla v pořadí šestou dočasnou výstavou v Domě evropských dějin od jeho otevření veřejnosti v květnu 2017. Poprvé však vznikla výstava v těsné spolupráci s externími kurátorkami z partnerských organizací: Susanne Jäger z Leibnizova institutu pro dějiny a kulturu východní Evropy v Lipsku a Claudií Brink ze Státních uměleckých sbírek Drážďany. Téma výstavy spolu s cennými uměleckými předměty z významných evropských sbírek umožnilo doplnit stálou výstavu, která se zaměřuje především na 19. a 20. století.